

LJUBICA RADOVIĆ
Varaždin

POLITIČKE, GOSPODARSKE I KULTURNE PRILIKE
VARAŽDINA U 17. STOLJEĆU

*POLITISCHE, WIRTSCHAFTLICHE UND KULTURELLE VERHÄLTNISSE IN VARAŽDIN
IM 17. JAHRHUNDERT*

Um die Verhältnisse in Varaždin im 17. Jahrhundert besser verstehen zu können, müssen wir einen Blick auf die damaligen Geschehnisse in Europa werfen. Die Politik der meisten europäischen Länder wurde durch die Stärkung der absoluten Macht und durch das Streben der Machthaber nach Hegemonie gekennzeichnet. Diese Ziele konnten aber nicht auf friedliche Weise erreicht werden, so dass das 17. Jahrhundert durch langjährige Kriege geprägt wurde. Um nur zwei Kriege zu erwähnen: den 30-jährigen Krieg (1618-1648) und den Befreiungskrieg gegen die türkische Herrschaft (1683-1699).

Javni život u Varaždinu

Javni život varaždinskih građana kroz stoljeća reguliran je uredbama, statutima i poveljama.

Bulom Andrije II. iz 1209. Varaždin je postao prvi slobodni kraljevski grad u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Među temeljna prava grada spada izbor gradskog suca kojeg građani biraju svake godine u studenom.

Uz suca biraju se i prisežnici iz redova uglednijih građana koji se u ispravama nazivlju "domini". Uz gradskog suca najuglednija osoba je gradski bilježnik koji sudjeluje u radu gradske uprave i gradskog suda.²

Na izbor suca i gradskih vijećnika do XVI. st. utječe zajednica građana "tota communitas", a od XVI. st. stvara se krug moćnika koji nameću svoju volju pri izboru suca.

Zapisnici gradskog poglavarstva iz 1689. navode da su gradskog suca tada birali senatori i gradsko vijeće, što nas navodi na zaključak da zajednica građana više ne utječe na izbor sudaca.³

Gradski sudac sudi manje privatno-pravne sporove i lakša krivična djela, dok za teža krivična djela sudi Gradsko vijeće sastavljeno od gradskog suca koji predsjedava i zakletih građana koji su, kao i sudac, birani na jednu godinu.⁴

Gradski sudac i zakleti građani nisu pravnici, a okrivljeni nema branitelja.

Pravo na izricanje smrtne kazne do XVIII. st. u Hrvatskoj (bez Dalmacije) imala su četiri grada. Prvi je to pravo dobio Varaždin (1209.) a onda Zagreb (1242.), Križevci (1252.) i Koprivnica (1358.).⁵

Iz nekih rasprava vidljivo je da je i kralj morao poštivati sudbenost grada. Martin Belčić zapisao je: *“Kad su Turci ugrozili sjevernu Hrvatsku, kralj Rudolf (1567.–1608.) moli Varaždince da utvrde grad i tvrđavu, a u slučaju potrebe da daju doprinos za obranu grada, ban Tomo Erdödy tom prilikom upozorava kralja da mora poštivati privilegije Varaždinaca, a osobito njihovu sudbenost”*.⁶

Sudski sporovi, prosvjedi i zabrane

U zapisnicima Gradskog poglavarstva iz XVII. st. zabilježeni su mnogi prosvjedi. Povod im je najčešće bio ograničavanje ili potpuno dokidanje prava na određene nekretnine.

Prosvjeduje se protiv prisvajanja kretnina i nekretnina, nedolaženja na ročišta, a najčešće protiv kupoprodajnih ugovora.⁷

Ako netko prosvjeduje protiv kupoprodajnog ugovora i najavi prosvjed kao pravni čin, dužan je u roku od petnaest (15) dana doći na sudište i pred sucem i prisežnicima iznijeti razlog prosvjeda.

Ukoliko se ne pojavi pred sudištem u zakonskom roku, vlasnik posjeda postaje onaj tko ga je kupio.⁸

Neke zabrane odnose se i na dolazak novih stanovnika u grad. Tko će postati varaždinski građanin i kupiti posjed u Varaždinu, odlučuje Gradsko vijeće, a ono je 3. travnja 1600. donijelo zaključak da *“svaki građanin koji će namjeravati svoju kuću drugima prodati, mora to najprije javiti Gradskom sudu i senatu, a oni će odlučiti da li je kupac zgodan da ga uzmu za građanina Varaždina, tko uradi drukčije, kaznit će se gubitkom kuće koju kupuje, odnosno prodaje”*.⁹

Zbog usluga, koje su napravili gradu, Varaždinci su neke došljake s radošću primali, darovali im zemljište, kuće, vinograde i drugu imovinu. Najbolji primjer je dolazak u Varaždin učenog suca Kitonića koji je pobjegao pred pobunom ugarskih protestanata koju je vodio Stjepan BOCSKAJ protiv kralja Rudolfa. Katoliku Kitoniću pobunjenici su oduzeli nekretnine i istjerali ga iz Ugarske. Varaždinci su ga s veseljem dočekali, darovali su mu kuću, četiri rali oranice, a Zagrebački kaptol daruje mu posjede Tuhovec i Okonec kraj Varaždinskih Toplica.¹⁰

Politički ugled Varaždina u XVII. stoljeću

Politički ugled Varaždina raste od XVII. st. kad se u njemu obavljaju banske instalacije, održavaju saborske sjednice, njegovi zastupnici prisutni su sjednicama Hrvatskog sabora i zajedničkim sjednicama Hrvatsko–Ugarskog sabora.

Od 1181. sjedište je Županije varaždinske, a od druge polovice XVI. st. i Slavonske granice, stoji u zapisnicima Hrvatskog sabora.¹¹

Doseljenje vlaha na područje Varaždinske krajine

Za obranu od Turaka Bečki dvor organizira više kapetanija koje su predstavljale začetak vojnog pojasa zvanog Vojna krajina.

1578. područje Vojne krajine podijeljeno je na Hrvatsku i Slavonsku krajinu i podređeno Ratnom vijeću u Grazu.¹²

Varaždin postaje najjača tvrđava i sjedište slavonske granice.¹³

Habsburški dvor preko svojih vojnih zapovjednika tu je učvrstio vlast i oslobodio vlaha nameta i tlake.

Hrvatsko plemstvo zbog toga negoduje. Dvor ih tješi da je to privremeno. Uvidjevši da privremeno postaje trajno, hrvatsko plemstvo zahtijeva da vlasi postanu njihovi kmetovi i da priznaju sudbenu vlast Hrvatskoga sabora i bana.

Vlasi se tomu odupiru, i ističu da su oni samo vojnici koji služe kralju i nemaju drugih obveza. Njihove zahtjeve podupire Ratno vijeće iz Graza i njihovi zapovjednici jer su im krajišnici potrebni kao vojnici i jer se protive jačanju vlasti hrvatskog bana i Sabora.¹⁴

Kako početkom XVII. st. Turska počinje slabiti, tako se opasnost za Habsburšku Monarhiju smanjuje, pa hrvatski staleži sve više naglašavaju da su krajine (Hrvatska i Slavonska) suvišne, inozemne čete u gradovima nepotrebne i, ako krajine moraju postojati, neka se bar vrate pod vlast Hrvatskoga sabora i bana.

Kad su 1608. hrvatski zastupnici pošli na krunidbu kralja Matije II., Hrvatski sabor dao im je naputke u kojima im preporučuje da zatraže od kralja da se iz hrvatskih gradova, a naročito Varaždinske županije, uklone inozemne čete i njihovi zapovjednici, a banu vrati vlast od Drave do mora. Ispražnjena časnička mjesta treba popuniti domaćim zaslužnim sinovima.

Kralj Matija II. (1608.–1619.) prihvatio je samo drugi zahtjev i imenovao Tomu Erdödyja hrvatskim banom (1608.–1614.).¹⁵

Ferdinand II. (1619.–1637.) ne obazire se na zahtjeve hrvatskih staleža, već 5. listopada 1630. izdaje "Vlaške statute" krajišnicima Slavonske krajine u kojima im garantira samoupravu, osobnu slobodu i slobodu trgovanja, a jedina obveza im je vojnička služba. U članku 1. "Vlaških statuta" zapisano je da svako vlaško selo neka ima svoga suca ili kneza, čovjeka sposobna, koga će svake godine u mjesecu travnju prije Jurjeva birati općina njihova sela na jednu godinu, a o njegovu izboru treba obavijestiti generala.¹⁶

Prilikom zasjedanja vlaške komisije 1635. u Varaždinu, Hrvati su ponovili raniji zahtjev da se krajiški časnici podrede Hrvatskom saboru, a od Drave do mora uspostavi banska vlast (istaknuto je u članku 32. Šoprunskog sabora 1635.).

Članovi vlaške komisije odgovorili su da ne mogu ovim zahtjevima udovoljiti jer je kralj Ferdinand zadržao Krajinu pod svojom vlasti.¹⁷

Kraljevski povjerenici plaše Hrvate da će vlasi ponovo pobjeći pod tursku vlast ako dođu pod vlast hrvatskoga bana jer su vlasi, ističe komisija, voljni slušati samo njemačkog cara i generale.

Vlaška komisija se protivi da njemački vojnici napuste Varaždin i varaždinsku tvrđu jer tu je skladište oružja za Varaždinsku krajinu, a oružje treba čuvati.¹⁸

Sukobi grada Varaždina s varaždinskim županima iz porodice Erdödy

Osim s krajišnicima varaždinski građani imaju problema i s plemićima kojih je malo, ali su vrlo utjecajni u političkom i gospodarskom životu. Do visokih položaja i imovine dolaze na razne načine: obavljaju gradske službe, vrše dužnost sudaca, stječu zasluge na ratištima, a jedan od načina bogaćenja je i sklapanje brakova.

Tomo Bakač Erdödy postao je posjednik varaždinske tvrđave zahvaljujući ženidbi s Marijom, kćerkom Krste Ungnada.¹⁹

Varaždinski građani na njega se često žale i optužuju ga da se odnosi prema gradu kao i njegov tast Ungnad, da vrši nad njima nasilje, otimačinu i šibanje. Razlika između Ungnada i Erdödyja je u tome što Erdödy nije postao vlasnik grada kao Ungnad, već su to bili gradski kapetani, pa im je Varaždin morao davati sto forinti daće.²⁰

Tomo Erdödy ima velike vojne zasluge, junak je bitke pod Siskom 1593. u kojoj je kršćanska vojska pobijedila Turke. O toj pobjedi Tomo Erdödy piše nadvojvodi Ernestu: *“Hasan Paša Predojević sa četiri bega i cijelom vojskom u vodu je potonuo i poginuo. Da nismo pašu tako razbili, grad Sisak bi bio ili osvojen ili ustupljen i predan neprijatelju”*.²¹

Kralj Rudolf (1576.–1608.) imenovao je 1607. Tomu Erdödyja nasljednim županom Županije varaždinske pa će porodica Erdödy s malim prekidom dvjesto pedeset (250) godina upravljati Županijom varaždinskom.²²

Imenovanjem Tome Erdödyja varaždinskim županom nevolje grada nisu prestale, grad se žali da župan krši njihova prava i slobostine, zato mu nadvojvoda Matija 1607. nalaže da, *“premda mu je tvrđa varaždinska poklonjena, župan mora poštivati slobostine i povlastice grada”*.²³

Kako su tužbe grada učestale, 3. kolovoza 1607. nadvojvoda Matija imenovao je bana Ivana Draškovića i propalatina Nikolu Istvanffyja povjerenicima koji trebaju razriješiti razmirice između Tome Erdödyja i grada Varaždina zbog zemlje, poreza i paše.²⁴

Iste godine, 30. studenoga, oglasio se i Zagrebački kaptol koji kaže da je grad Varaždin i pred njim optužio župana Tomu Erdödyja da prisvaja gradske grabe i nasipe.²⁵

Braneći se od optužbi Tomo Erdödy je u Županijskoj skupštini izjavio da se grad njemu kao kapetanu ne pokorava i da se buni protiv kralja.²⁶

Poslije ove izjave Tome Erdödyja nadvojvoda Matija 27. veljače 1608. nalaže gradu Varaždinu da se mora Tomi Erdödyju pokoravati i davati mu uobičajena podavanja.²⁷

Iz arhivskih dokumenata saznajemo da se grad spori sa županom i oko vinotočja, zato je plemićki podsudac Županije varaždinske Adam Somogy na zahtjev grada opomenuo provizora Varaždinske tvrđe da ne smije točiti vino u vrijeme kad grad ima pravo točenja.²⁸

Plemićki magistrat ne obazire se na otpor koji grad pruža vinotočju, nego potvrđuje pravo vlastelinu da svaki treći mjesec u gradu može isključivo on prodavati vino, a ako bi kojim slučajem građani bili uhvaćeni da prodaju vino u mjesecu rezerviranom za vlastelu, gradski sudac se obvezao da će tim građanima zaplijeniti vino.²⁹

Sporovi grada i županije teku kroz cijelo XVII. stoljeće. U pismu od 15. ožujka 1641. grad Varaždin se žali da im župan grof Juraj Erdödy (1639.–1665.) zabranjuje korištenje šuma i pašnjaka iako se ovi nalaze na teritoriju koji pripada gradu.

Grad zahtijeva da Erdödy poštuje povlastice kraljevskog grada i da mu vrati pod gradsku upravu kuće, okućnice i poljoprivredno zemljište koje su feudalci zauzeli a nalazi se na širem gradskom području, kao i šumu kod Motičnjaka.³⁰

Grad se žali na postupke i drugih velikaških porodica. Nikolu Gušića tuži da im je oteo dio obale kod Žabnika i dvije velike šume.³¹

Osim protiv vlastele grad Varaždin žali se i na nasilje koje mu nanose vojničke čete, čije se kuće nalaze na području grada. Oni, ne samo što ne poštuju gradsku vlast nego joj prijete i oružjem.³²

Tužbe protiv grada Varaždina

Nije ni grad bezazlen, protiv njega žale se Erdödyji i Isusovački kolegij. Prvi ih optužuju da im ne daju graditi kuće u gradu, već ih upućuju na ledine i odbijaju im plaćati miholjšćicu. Isusovački kolegij se 1663. žali na grad da je sa svojim ljudima provalio u jezuitsku šumu Otočec i posjekao oko tisuću kola drva, čime mu je nanio štetu od oko petsto (500) forinti i šumu silom zadržao.³³

Župnik crkve sv. Nikole Ivan Dumlić (Damlić) u žalbi kralju navodi da ga je grad otjerao iz župe, oteo mu žito i pokućstvo i imenovao novog župnika. Usprkos kraljevu nalogu da mu vrate oteto i daju mu natrag župu, grad mu nije udovoljio.³⁴

Na temelju arhivske građe može se zaključiti da su sporovi najčešće završavali mirenjem, jer su grad i Županija osim sporova imali i nešto zajedničko: želju da gospodarski ojačaju.

Gospodarske prilike u Varaždinu u XVII. stoljeću

Uz zemljoradnju, stočarstvo i vinogradarstvo, glavna grana privređivanja bio je obrt i trgovina.³⁵

Obrtnici i trgovci jedno su vrijeme nositelji gospodarskog, društvenog i političkog života. Obrti se dijele na fine i proste zanate. Finim zanatima obično se bave ljudi u gradu, dok su se prostim obrtom uglavnom bavili ljudi na selu, kojima je zanat bio sporedna grana djelatnosti. Među fine zanate ubrajamo zlatarski, srebrnarski, zidarski, klesarski i apotekarski zanat, a tu su i obrtnici koji šiju plemićku odjeću. Finim zanatima, kakve je trebao Varaždin najviše su se bavili *hospites* (stanovnici varaždinske varoši).³⁶

Strani obrtnici brzo su se udomaćili u gradu, sklapali su brakove s Varaždinkama i postali varaždinski građani. Vrijedno je istaknuti da su na kontinentalnu Hrvatsku pa i na Županiju varaždinsku utjecali augsburški zlatari čiji radovi predstavljaju vrhunac kvalitete u Europi.³⁷

Utjecaj augsburških majstora osjeća se u Varaždinu tijekom cijelog XVII. stoljeća. Prodor njihovih zlatnih i srebrenih proizvoda jedno je vrijeme ugrozio domaće majstore koji se nisu mogli oduprijeti vanjskoj konkurenciji. Iako se domaći majstori u drugoj polovici XVII. stoljeća sve više osamostaljuju, još uvijek imitiraju rad augsburških zlatara.³⁸

Do XV. stoljeća u Varaždinu nisu organizirani cehovi po zapadnoeuropskom uzoru, već su majstori udruženi u bratovštine (CONFRATERNITAS). Najstarije varaždinsko cehovsko pravilo potječe iz 1557. Tada su varaždinski ranarnici i kupalištari, uz pristanak požunskih kirurga, preveli njihov statut (Požunski statut) s njemačkog na latinski jezik i po njemu se ravnali.³⁹

U XVII. stoljeću osnovano je nekoliko cehova: najprije 1613. godine zlatarski ceh, a poslije njega osnovani su cehovi kovača, kolara, pekara i drugih. Josip Adamček kaže da je u XVII. stoljeću u Varaždinu osnovano nekoliko cehova po uzoru na europske i da su varaždinski obrtnici uz cehovska pravila primili i cehovske običaje iz Europe. Tako prilikom izbora cehmeštra priređuju velike i skupe gozbe po ugledu na Nijemce.⁴⁰

Jednu takvu gozbu priredio je 1642. ceh mesara, a Krešimir Filić zapisao je da je za nju potrošeno 30 ugarskih forinti i 62 denara. Za tu sumu mogla su se kupiti dva do tri jutra zemlje.⁴¹

Najviše se trošilo na vino. Kad bismo usporedili današnju potrošnju jela i vina s onodobnim, morali bismo priznati da danas puno manje jedemo i pijemo.⁴²

Nisu obrtnici samo uživali, na njih je padala i velika odgovornost za proizvedenu robu. Tako je ceh mesara morao voditi računa o dvije stvari: da grad bude dobro snabdjeven i da meso bude uvijek besprijekorno kako bi građani a i posjetitelji varaždinskih sajmova bili dobro usluženi.⁴³

Kad je gospodarstvo oživjelo, u grad dolaze plemići, seljaci i novi obrtnici, a među ovim posljednjima velik je broj kmetskih sinova koji su na naukovanju u tuđini, većinom u Štajerskoj i Austriji, proveli bar tri godine, a po povratku u rodni grad služili kod varaždinskih obrtnika. Kad bi dovoljno uštedjeli, otvarali bi radnje i uključivali se u ceh kojem je njihov obrt pripadao.⁴⁴

Varaždinsko plemstvo zahtijeva da se sinovi kmetova vrate na posjede. U spor plemstva i novih obrtnika umiješao se Sabor Kraljevine Slavonije i ban Ivan Drašković i odredili: “da se ubuduće mladići seljačkog podrijetla koji su izučili zanat i nastanili se u Varaždinu ne mogu proglašavati pobjeglim kmetovima i od sudaca tražiti da ih natrag vrate”.⁴⁵

Ovu ispravu potvrdio je 12. svibnja 1603. u Pragu kralj Rudolf II. (1576.-1608.) i dodao “da zemaljska gospoda ne mogu tražiti natrag one mladiće koji su izučili zanat i žive u Varaždinu, a oni ih smatraju pobjeglim kmetovima”.⁴⁶

Iako su cehovska udruženja odigrala važnu ulogu u razvoju obrta, njihovi strogi propisi kočile brži razvoj gospodarstva. Udarac cehovskim propisima zadat će jeftina manufaktura, a potom i industrijska proizvodnja. Cehovi u Hrvatskoj dokinuti su 1859., ali stari obrti još i danas žive.⁴⁷

Trgovina

Varaždinske trgovce susrećemo u mnogim europskim zemljama i u Turskoj. U XV. stoljeću imaju dobre veze s Italijom, a u XVI. i XVII. stoljeću srećemo ih u Engleskoj, Njemačkoj, Austriji, Češkoj i Turskoj. Podatak o tome ostavio nam je najbogatiji varaždinski trgovac Vinko Perger.⁴⁸

O Pergerovu bogatstvu svjedoči sljedeći podatak: svojim novcem opremio je husarsku četu kapetana Vragovića (konjima, oružjem i drugom opremom) i plaćao njihove vojnike do 1608. U njegovim rukama na prijelazu iz XVI. u XVII. stoljeće nalazi se ogroman kapital od 81.553 forinte, a za tu sumu mogao je kupiti 551 kuću u Varaždinu.⁴⁹

Razvoju varaždinske trgovine pogodovale su razne uredbe i povlastice koje im je darovao bečki dvor.

1406. Sigismund Luksemburgovac daje Varaždinu na volju da odabere jedan dan u godini kad će održavati godišnji sajam. Od toga vremena u Varaždinu pristižu trgovci iz

susjednih zemalja (Štajerske, Ugarske, Austrije), i iz drugih hrvatskih mjesta, a od 1431. varaždinski građani mogu po cijelom Hrvatsko-Ugarskom kraljevstvu trgovati i nisu dužni plaćati porez.⁵⁰

Ulrich Celjski izdao je 2. veljače 1448. povelju u kojoj poziva trgovce i druge ljude na veliki jakobovski godišnji sajam koji traje 8 dana. Poveljom im garantira sigurnost te slobodnu zamjenu i razmjenu robe bez plaćanja tridesetine i daća, a svojim ljudima naređuje da trgovcima i potrošačima pomognu da se smjeste i snađu.⁵¹

1629. varaždinski trgovci stvorili su cehovsko udruženje. Pravila ceha potvrdio je gradski sudac, a potom i kralj. Josip Adamček navodi da su u XVII. stoljeću važnu ulogu imali trgovi za izvoznu robu na koje su često dolazili stranci i kupovali razne proizvode, prvenstveno med, stoku i žitarice.⁵²

Iz isprave kralja Matije II. od 12. srpnja 1618. saznajemo da je kralj potvrdio zaključak stališa i redova Kraljevine Slavonije kojim se i grad Varaždin smatra tržištem.⁵³

Varaždin je veliku pažnju posvetio prodaji soli, vina i mesa.

Trgovcima soli preporuča se da joj ne povisuju cijene, da je ne prodaju na vreće, već u malim količinama kako bi je mogla kupiti i sirotinja.

Cijenu vina uvjetuje kvaliteta koju određuju posebni procjenitelji, jer proda li netko vino bez procjene, mora platiti globu.

Mesari su dužni svakog dana imati dovoljnu količinu mesa i utvrditi mu cijenu koja će ovisiti o kvaliteti mesa.⁵⁴

U XVII. stoljeću u Varaždinu se uvriježio običaj da seljaci iz obližnjih sela donose nedjeljom živež na prodaju. Protiv toga ustao je Hrvatski sabor i 10. travnja 1680. poziva biskupa Martina Borkovića da crkvenom kaznom prisili Varaždince da se nedjeljom Bogu mole, a ne da trguju.⁵⁵

Novac

Tamo gdje se odvija trgovina, prisutan je i novac. Tečaj vrijednosti novca u Varaždinu povremeno određuje gradski bilježnik.⁵⁶

O novcu bogatih trgovaca i građana ovisili su pojedinci, ali često i gradska uprava koja nije uvijek mogla na vrijeme vratiti pozajmljeni novac. Iz zapisnika Gradskog poglavarstva saznajemo "da Poglavarstvo novčani dug trgovcu Jakobu Solaru nije moglo na vrijeme vratiti, pa mu je dalo da izabere 50 volova u vlasništvu općine".⁵⁷

Varaždinskim trgovcima duguju pojedinačno feudanci (jer im opremaju cijele vojne jedinice), baruni, grofovi i drugi trgovci.⁵⁸

Požari i zarazne bolesti u XVII. stoljeću haraju gradom

Gospodarski uspon Varaždina prekidali su često požari i zarazne bolesti. Požari su sudbina srednjovjekovnih gradova čije su kuće najvećim dijelom izgrađene od drveta. Kako bi spriječili širenje požara, varaždinski plemići, crkva, neki ugledni građani i obrtnici izgradili su nekoliko kvalitetnih sakralnih zdanja i kamenih kuća, no i pored toga u gradu još uvijek ima puno drvenih objekata koji često stradavaju u požarima. Grof FRIEDRICH TRAUTTMANSDORF je zapisao da je požar iz 1648. uništio više od polovice grada.⁵⁹

U požaru 1665. izgorjelo je sjeverozapadno predgrađe, sve tri crkve (sv. Nikole, isusovačka i franjevačka) te nekoliko čvrstih kuća uz gradske bedeme. Poslije ovog požara varaždinski građani podigli su doprinosom zavjetnu crkvu u čast sv. Florijana.⁶⁰

Zdravstvene prilike u Varaždinu

Briga o čistoći tijela i osobnoj higijeni javlja se u Europi u drugoj polovini XIII. stoljeća. Varaždin već u drugoj polovini XV. stoljeća ima kupalište, a u XVII. stoljeću liječnika s fakultetskom spremom koji je u službi Županije ili Zemaljske vlade, o čemu nam svjedoče zapisnici Poglavarstva grada Varaždina.

Zdravstvena služba je u rukama kirurga (koga zovu medicini) i primalja. Među prve liječnike doktore medicine spada Paulus Fabricius. Za njega Gustav Piasek navodi da se osim medicinom bavio i matematikom koju je predavao na Bečkom sveučilištu. U Varaždin je došao u drugoj polovini XVI. stoljeća kad je grad bio pun vojske i ranjenika koji su se vratili s bojišnice.⁶¹

Početak XVII. stoljeća Hrvatski sabor se žali da nema dovoljno učenih liječnika, a zarazne bolesti se šire, osobito kuga.⁶²

Hrvatski sabor 1641. donosi odluku da u zemlji moraju biti dva državna liječnika, jedan u Zagrebu, drugi u Varaždinu gdje žive mnoge plemićke obitelji.

Kakvi su bili varaždinski liječnici i koliko su se zalagali u radu, govore nam slijedeći podaci: doktoru medicine i fizike Leonardosu Romanusu zbog zalaganja u radu povećana je plaća sa 150 na 200 rajnskih forinti. O njemu je Juraj Habdelić 1652. zapisao da se u Varaždinu nalazi dobar liječnik i da grad ima i ljekarnu. Ivan Starčević imenovan je za liječnika 1668. Osim liječenjem bavio se i prigroutavljanjem lijekova i izradom baruta.⁶³

I pored organizirane zdravstvene službe mnoge bolesti nisu se mogle spriječiti. Nesreća srednjovjekovnih gradova u Europi pa i kod nas bila je u tome što su zbijeni prostori unutar zidina, uske su im ulice, a mala dvorišta najčešće pretrpana otpadom i smećem što je pogodovalo širenju zaraznih bolesti, prvenstveno kuge i kolere.

Kuga je u razdoblju od 1599. do 1601. odnijela mnogo ljudskih života u sjevernoj Hrvatskoj. Kako nije jenjavala, 13. lipnja 1600. sastao se Hrvatski sabor u Krapini i donio odluku *“da nitko ne smije izlaziti iz okuženih mjesta niti ulaziti u njih, u protivnom takvog će se izbatinati, a ako je pri tome trgovao, zaplijenit će mu se roba”*.⁶⁴

Osim što je izazivala smrtnost, kuga je uništavala i gospodarstvo, zato će ban Nikola Erdödy 30. srpnja 1681. narediti Varaždinu da radi suzbijanja kuge odgodi održavanje sajмова.

U drugoj polovini XVII. stoljeća kuga je zadesila Europu i doprla do Ptuja, a odatle se proširila i na varaždinsku okolicu (Vidovec, Ivanec, Voću Gornju i druga mjesta). Ljudi su svakodnevno umirali, pa je strah pred kugom angažirao i crkvene i državne službe da porade na njezinu sprečavanju. U nemoći pred opakom bolesti varaždinsko Gradsko vijeće odlučilo je 1679. podići zavjetnu kapelu sv. Fabijana i Sebastijana, ako kuga obide grad. Izvori kažu da kuga tada nije poharala grad, a kapelica je izgrađena 1681.⁶⁶

Da bi spriječio širenje kuge župan Županije varaždinske Mirko I. grof Erdödy (1682.-1690.) odlučio je da se na tlo Županije varaždinske mogu pustiti samo osobe koje imaju dokumente iz kojih se vidi da su zdravi. Mrtve treba duboko sahranjivati, o čemu će

voditi brigu varaždinski suci, a ukoliko bi zanemarili svoju dužnost, odredit će im se novčana kazna.⁶⁷

Kako bi osigurao stalnog liječnika u Varaždinu, Hrvatski sabor stipendira neke studente, a među njima spominje se ime Adama Štoletića.⁶⁸

Vjerske i kulturne prilike u Varaždinu u XVII. stoljeću

Da bismo razumjeli vjerske prilike u Varaždinu početkom XVII. stoljeća, moramo se osvrnuti na vjerska događanja u Habsburškoj Monarhiji. Bečki dvor krši ugarski ustav, njemački vojnici loše postupaju s građanima, a vjerski pokret raspiruje mržnju između katolika i protestanata. Kralj Rudolf (1567.-1608.) ističe da one koji su pokrenuli vjerska pitanja treba kazniti kao pokretače nemira i novotarija / novotarija za kralja bio je protestantizam/.⁶⁹

Ovo je navelo protestantskog sljedbenika Stjepana BOCZSKAJA da digne bunu protiv Bečkog dvora, poveže se s Turcima i pozove Hrvate da ga priznaju svojim vladarom. Hrvatski sabor poziv je odbio i prihvatio kraljev članak 22. od 5. srpnja 1604. te zaključio da treba iz Hrvatske izbaciti krivovjerce. Kralj Rudolf je 16. siječnja 1608. sankcionirao zaključak Hrvatskog sabora koji se odnosi na priznanje katoličke vjere unutar Hrvatske i Slavonije, time je Hrvatsko Kraljevstvo dobilo zaseban vjerski zakon.⁷⁰

Varaždin je krajem XVI. stoljeća postao jak centar protestantizma. Skloni su mu vlasnici tvrde i članovi gradskog magistrata. Na ukorijenjenost protestantizma u Varaždinu početkom XVII. stoljeća podsjeća nas i sjednica Hrvatskog sabora održana 13. svibnja 1613. na kojoj je napadnut Gradski magistrat da štiti protestante i da ga zato treba smijeniti jer heretici ne mogu obnašati javne službe.⁷¹

Dolazak Isusovaca u Varaždin

Želeći spriječiti širenje protestantizma, Katolička crkva se zalaže za bolju izobrazbu klera kojemu će povjeriti škole i odgoj te zato obnavlja neka učilišta (Pavlinско u Lepoglavi), osniva kolegije i samostanske škole čak i pod turskom vlasti. Ove škole odigrat će presudnu ulogu u kulturnom životu Hrvatske.⁷²

Velika zasluga za otvaranje škola pripada isusovcima, koji su po dolasku u hrvatske krajeve otvorili gimnazije u Dubrovniku, Zagrebu, Rijeci i Osijeku, a 16. srpnja 1628., kaže Miroslav Vanino, poziva ih varaždinska gradska uprava u naš grad. Dala im je župnu crkvu i kuću, oranice, kmetove i vinograde.⁷³

Kako bi povećali imanja, isusovci su kupili vinograd od Magdalene Vidaković za 28 forinti. O vinogradima na Pečačkom vrhu u gradskoj knjizi je zabilježeno da se "prodaju časnim svećenicima družbe Isusove, odnosno redovnicima varaždinske isusovačke rezidencije, sadašnjim i budućim".⁷⁴

Na istom vrhu Grgur Bartolić, njegova žena Magdalena i kćer Magdalena prodaju vinograd Jurju Habeliću, poglavaru isusovačke rezidencije u Varaždinu za 100 ugarskih forinti i 1 carski talir.⁷⁵

Osim gradske općine darežljivost prema isusovcima pokazali su i pojedinci: grof SIGISMUND TRAUTTMANSDORF pred smrt oporučno im je ostavio imanja Gornji

i Donji Kučan te legat od 7.680 forinti kako bi im omogućio otvaranje gimnazije i kolegija. Miroslav Vanino tvrdi da su prva dva razreda gimnazije otvorena u jesen 1636. Osim Varaždinaca polazili su je mladići iz susjednih mjesta te Mađarske i Njemačke.

1773. isusovački red je raspušten.

Dok su se isusovci bavili plemstvom i učenim ljudima, netko se je trebao baviti i pukom. Varaždinsko plemstvo pobrinulo se i za puk i 1699. pozvalo oce kapucine u svoj grad.

Kapucini

Osnivanje kapucinskog reda događa se u vrijeme širenja reformacije u europskim zemljama i seljačkog rata u Njemačkoj. 1525. nekolicina franjevacu odlučila je provesti reformu svoga reda i vratiti se na izvorni duh utemeljitelja sv. Franje iz Asizzija (1182.-1226).

Karakteristika ovoga reda je siromaštvo, a ono je vidljivo u načinu života, skromnim crkvama i samostanima. Po njihovim uredbama ("Konstitucijama") ne smiju ništa posjedovati, ni kao zajednica ni kao pojedinci. Crkve i samostani su im skromne građevine. Svećenici govore jednostavnim (narodnim) jezikom puku, pomažu bolesnima i zapuštenima. Propovijedaju kao i isusovci katoličku obnovu.⁷⁶

Za dolazak kapucina u Varaždin zaslužno je varaždinsko plemstvo, a najviše grofica Magdalena Nadasdy, udova grofa Ivana Draškovića, posjednika velikih imanja Klenovnika i Trakoščana. 1695. ona moli Leopolda I. da joj odobri da o svom trošku podigne kapucinski samostan. O njezinu prijedlogu raspravlja Hrvatski sabor 14. studenog 1695. i zaključuje da će podržati molbu grofice Nadasdy-Drašković jer je kapucinski samostan potreban varaždinskom predgrađu gdje boravi samo jedan kapelan, dok u gradu, osim župnika i kapelana, postoje oci franjevci i isusovci.⁷⁷

26. listopada 1699. došli su kapucini iz Graza u Varaždin. Nastanili su se u privatnoj kući, a njihov dobročinitelj grof Juraj Erdödy, župan Županije varaždinske (1690.-1713.), kupio im je zemljište za crkvu i samostan. Kamen temeljac kapucinskoj crkvi postavio je 25. travnja 1701. zagrebački biskup Stjepan Selišćević, a posvetio ju je 1706. biskup Martin Brajković u čast Presvetog Trojstva.⁷⁸

Franjevci

U hrvatskim krajevima javljaju se u XIII. stoljeću, još za života svoga učitelja Franje Asiškog (1181.-1226.). Susrećemo ih 1214. u Trogiru, 1229. u Splitu, a izvori bilježe da su se u Varaždinu nastanili u prvoj polovici XIII. stoljeća.

Srednjovjekovni Varaždin često je gorio, pa ni franjevačka crkva ni samostan nisu bili pošteđeni vatre. Mirko Marković je u Varaždinskom zborniku zapisao da je u požaru 1582. stradalo gradsko središte oko franjevačkog samostana i crkve i da su franjevci tada napustili grad da bi se u njega vratili 1617.⁷⁹

Franjevac Paškal Cvekan kaže da je godina 1582. sudbonosna za franjevce, da su ostali bez krova nad glavom, ali da nisu napustili grad, o čemu svjedoči podatak od 1. svibnja 1583. kad su oci franjevci radi sigurnosti predali gradu na čuvanje srebrene i pozlaćene predmete.⁸⁰

Kralj Fredinand III (1637.-1657.) podario im je 1650. veću količinu novca kojim su izgradili crkvu i samostan.⁸¹

Franjevci su se istakli misionarskim radom, pridonijeli razvoju prosvjete i znanosti, stvorili besmrtna umjetnička djela, a njihov samostan u Varaždinu posjeduje bogatu knjižnicu koja je bila dostupna građanima.⁸²

Kulturne prilike u Varaždinu u XVII. stoljeću

Na hrvatsku kulturu s kraja XVI. i u XVII. stoljeću utječe katolička obnova (pro-
tureformacija) čiji su nositelji isusovci.

Ako je kultura stupanj razvoja nekog naroda, onda Varaždin može donekle biti za-
dovoljan postignutim uspjehom. Dok mu prijete ratna opasnost, ulaže sredstva u iz-
gradnju obrambenih kula, a kad opasnost jenjava, okreće se mirnodopskoj izgradnji.⁸³

Gradovi sjeverne Hrvatske, među koje spada i Varaždin, izgrađeni su većinom od
drveta i često su stradavali u ratovima i požarima. U XVII. stoljeću, kad ratna opasnost
slabi, počinju mijenjati izgled, a zasluge za to imaju domaći i udomaćeni majstori.⁸⁴

Promjena gospodarskog načina života odrazit će se i na kulturu. Varaždinsko plem-
stvo, koje je do tada većinom živjelo u kurijama i dvorcima, sad se nastanjuje u gradu.
Nakon dolaska u grad počinje graditi palače, oblikovati arhitekturu i davati društveni
ton gradu koji poprima navike i izgled europskih gradova.⁸⁵

U sjeverozapadnoj Hrvatskoj u duhu baroka osim svjetovnih palača grade se i sakralni
objekti: isusovačko-pavlivska crkva i samostan, obnavlja se franjevačka crkva koja do-
biva najljepšu propovjedaonicu u Hrvatskoj. Izgrađena je i zavjetna crkva sv. Florijana
i kapelica sv. Fabijana i Sebastijana. Varaždinski lijepi tornjevi su znak da je u gradu
cvjetala visoka kultura, dok su neki naši gradovi još uvijek pod turskom vlasti.⁸⁶

Na crkveno pjevanje upućuje nas Pavlivska pjesmarica iz 1664. U Varaždinu živi
više učenih ljudi, postoje i redovite škole s učiteljima. Koliko je briga bilo oko obra-
zovanja djece, govori nam podatak da se tutori koji preuzimlju brigu o djeci bez roditelja
moraju obvezati da će ih školovati.⁸⁷

Dug bi bio spisak znamenitih ljudi koji potječu iz Varaždina ili djeluju u njemu.
Spomenut ću samo neke:

Juraj Habelić, gimnazijski profesor, pisac i leksikograf za kojega Trpimir Macan
kaže da je u svojim djelima dao sliku suvremenog čovjeka,⁸⁸ a Zvonimir Bartolić da je
zaslužan što je prvi počeo sakupljati blago hrvatskog kajkavskog narječja.⁸⁹

Stjepan Glavač (Varaždin, 1627. - Trnava 1680.) polazio je isusovačku gimnaziju u
Varaždinu, studirao u Grazu filozofiju i stekao doktorat filozofije. Kad je 1662. u Za-
grebu osnovan tečaj filozofije, Glavač je postao njegov prvi predavač.⁹⁰

Izvori navode da je putovao Hrvatskom, pravio skice, a 1683. prvi je izradio kartu
Hrvatske pod Habsburgovcima i posvetio ju zagrebačkom biskupu Martinu Borko-
viću.⁹¹

Književna djelatnost privukla je ljubljanskog tiskara Manlija (MANLIUSA) u
Varaždin. Iako je tiskara radila kratko vrijeme, ipak nam pokazuje da je Varaždin u to
vrijeme važno kulturno središte sjeverozapadne Hrvatske.⁹²

Barok koji je nastao u vrijeme velikih ratova našao je svoje mjesto u hrvatskoj
književnosti, kazalištu, arhitekturi, graditeljstvu i drugim umjetničkim granama, a od-
likovao se pohotom, raskoši i osjećajnošću, piše Hrvoje Matković.⁹³

Zaključak

Varaždin je kroz osam stoljeća svoje povijesti vršio važnu ulogu u javnom životu užeg i šireg područja Hrvatske, kaže akademik Andro Mohorovičić. danas je centar Županije varaždinske i sjelo novoosnovane varaždinske biskupije. Iako svakim danom kroči naprijed, on ne zaboravlja svoju prošlost, nego je čuva i obnavlja.

SAŽETAK

Javni život Varaždina reguliran je poveljama i statutima. Kralj Andrija II. 1209. daje mu Povelju slobodnog kraljevskoga grada. Juraj Plemić izradio mu je Statut kojim je regulirao političke, gospodarske i sudbene poslove. Zapisnici gradskog poglavarstva upoznaju nas s varaždinskom svakidašnjicom: sporovima, prosvjedima, tužbama i zabranama koje izriče sud.

Politički ugled grada je na zavidnoj visini, u njemu se obavljaju banske instalacije, održavaju saborske sjednice, a njegovi zastupnici prisustvuju zajedničkim sjednicama Hrvatsko-Ugarskog sabora. Varaždin je najjača utvrda i sjedište Slavonske granice. Sukobi s krajišnicima u Varaždinu izbijaju često - jer se krajišnici ne pokoravaju ni županijskim ni gradskim vlastima, već slušaju samo njemačkog cara.

Osim s krajišnicima, varaždinski građani imaju problema i s plemstvom, koje je u XVII. stoljeću još malobrojno ali vrlo utjecajno u političkom i gospodarskom životu. Do visokih položaja dolazi na razne načine: ističu se na bojišnicama, obavljaju gradske službe ili sklapaju brakove s bogatim plemkinjama. Sporovi grada i vlastele najčešće završavaju miranjem jer i jedni i drugi imaju nešto zajedničko, a to je želja za gospodarskim napretkom.

U gospodarstvu Varaždina veliku ulogu igra obrt i trgovina. U XVII. stoljeću u gradu je osnovano nekoliko cehova po uzoru na cehove zapadne Europe. Osim obrta u gradu cvjeta i trgovina. Njegove trgovce srećemo po europskim gradovima i zemljama pa i u Turskoj. Gospodarski uspon Varaždina često prekidaju požari i zarazne bolesti. Kako bi spriječio širenje bolesti, Hrvatski sabor se pobrinuo da u zemlji budu bar dva državna liječnika, jedan u Zagrebu, a drugi u Varaždinu.

Iz zapisnika Hrvatskog sabora doznajemo da je Varaždin u XVI. stoljeću jak centar protestantizma. Želeći spriječiti njegovo širenje, Katolička crkva pobrinula se za bolju izobrazbu klera kojemu je povjerila škole i odgoj. Velika zasluga za otvaranje škola pripada isusovcima koji su u XVII. stoljeću otvorili nekoliko gimnazija u Hrvatskoj, među kojima i varaždinsku 1636.

Oci franjevci nisu zaslužni samo za škole, već i za zdravstveno prosvjećivanje naroda. Zaslugom plemstva i svećenstva u Varaždinu je izgrađen niz lijepih sakralnih objekata: isusovačko-pavliniska crkva i samostan, obnovljena je franjevačka crkva, izgrađen Zakmardyjev konvikt, a varaždinsko plemstvo gradi palače, oblikuje arhitekturu - jednom riječju daje društveni ton gradu koji poprima izgled i navike europskih gradova.

ZUSAMMENFASSUNG

Das öffentliche Leben der Stadt Varaždin wurde durch Urkunden und Satzungen geregelt.

Im Jahre 1209. wurde der Stadt Varaždin vom König Andreas II das Privilegium der freien und königlichen Stadt erteilt. Durch das von Juraj Plemić entworfene Statut wurden politische, wirtschaftliche und gerichtliche Angelegenheiten festgelegt. Die Protokolle der Stadtverwaltung verschaffen uns einen Einblick in Varaždins Alltag: sie berichten über Konflikte, Proteste, Anklagen und Verbote, die vom Gericht erlassen wurden.

Das politische Ansehen der Stadt war auf einer beneidenswerten Ebene. Es wurden Nominierungen vollzogen und Parlamentstagungen abgehalten, während die Abgeordneten an gemeinsamen Tagungen des Kroatisch-ungarischen Parlaments teilnahmen. Varaždin war das stärkste Bollwerk und zugleich der Sitz der slawonischen Grenze. Doch, oft kam es zu Konflikten mit den Grenzsoldaten aus Kraina, weil diese sowohl der Bezirks- als auch der Stadtverwaltung den Gehorsam verweigerten und nur dem deutschen Kaiser Folge leisteten.

Neben Grenzsoldaten stellten für die Varaždiner Bürger auch die wenigen, aber im politischen und wirtschaftlichen Leben des 17. Jahrhunderts doch noch einflussreichen Adeligen ein großes Problem dar. Auf hohe Positionen konnte man auf verschiedene Weisen kommen: durch Auszeichnung auf dem Schlachtfeld, durch Ausübung eines Stadtdienstes oder durch Eheschliessung mit einem reichen Edelfraulein. Doch, die Konflikte zwischen den Bürgern und Adeligen endeten meistens mit einer Versöhnung, weil beide Seiten eines gemeisam hatten: es ging ihnen um den wirtschaftlichen Fortschritt der Stadt.

Handel und Handwerk spielten eine große Rolle in der Wirtschaft der Stadt. Nach westeuropäischem Vorbild wurden im 17. Jahrhundert in Varaždin mehrere Zünfte gegründet. Neben Handwerk erreichte auch der Handel seine Blütezeit, und Varaždiner Händler konnte man in allen Städten und Ländern Europas treffen, sogar in der Türkei. Leider wurde aber der wirtschaftliche Fortschritt der Stadt oft durch Brände und ansteckende Krankheiten unterbrochen. Um die Ausbreitung der Krankheiten zu verhindern, sorgte das kroatische Parlament dafür, dass mindestens zwei staatliche Ärzte zur Verfügung standen: einer in Zagreb und der andere in Varaždin.

Aus den Protokollaufzeichnungen des Kroatischen Parlaments erfahren wir, dass im 16. Jahrhundert Varaždin ein starkes Zentrum des Protestantismus war. Um seine Ausbreitung zu verhindern sorgte die katholische Kirche für eine bessere Ausbildung des Priesterstandes, dem sie auch das Schulwesen und die Erziehung anvertraute. Besondere Verdienste in der Gründung der Schulen hatten die Jesuiten, die im 17. Jahrhundert mehrere Gymnasien, darunter 1636 auch das Varaždiner Gymnasium, eröffneten. In der gesundheitlichen Aufklärung des Volkes können den Franziskanern große Verdienste zugeschrieben werden. Varaždiner Adel und Klerus leisteten großen Beitrag zum Bau von sakralen Einrichtungen: die Jesuiten-Pauliner Kirche und das Kloster, Erneuerung der Franziskaner Kirche und Bau des Zakmardy Klosters. Adelige errichteten Paläste, gestalteten die Architektur, kurz: sie gaben der Stadt ein gesellschaftliches Gepräge, durch welches Varaždin das Aussehen und die Gewohnheiten europäischer Städte anahm.

BILJEŠKE

¹ HRVOJE MATKOVIĆ: *Vjerski ratovi u XVI. i XVII. stoljeću*. HRVOJE MATKOVIĆ - BLAGOTA DRAŠKOVIĆ: *Povijest 2, Zagreb, 1991. str. 254*. TATJANA MEDIĆ - VLADIMIR POSAVEC: *Povijest 2, Zagreb, 1996. str. 196*.

² ZLATKO HERKOV: *Organizacija uprave grada Varaždina i njezin djelokrug od XV-XVIII st. Varaždinski zbornik 1181.-1981.*, Varaždin, 1983. str. 219.–222. KREŠIMIR FILIĆ: *Varaždinski gradski suci*

Spomenica varaždinskog muzeja 1925. – 1935., Varaždin, 1935. str. 7.

³ ZLATKO HERKOV: *Organizacija uprave grada Varaždina i njezin djelokrug od 15. do 18. st. Varaždinski zbornik 1181.-1981.*, Varaždin, 1983. str. 223.

⁴ MARTIN BELČIĆ: *Suđenje u starom Varaždinu*

Zagorski kalendar 1969., Zagreb, 1969. str. 69.

⁵ MARTIN BELČIĆ, *Suđenje u starom Varaždinu*

Zagorski kalendar 1969., Zagreb, 1969. str. 70.

⁶ MARTIN BELČIĆ: *Iz pravne povijesti Varaždinske županije*

Zagorski kalendar 1968., Zagreb, 1968. str. 136.

⁷ *Zapisnici Poglavarstva grada Varaždina*, sv. V. (1622.–1635.), Varaždin, 1994. str. 40.–41.

Državni arhiv, Varaždin (DAV)

⁸ *Zapisnici Poglavarstva grada Varaždina*, sv. VI. (1636.–1659.), Varaždin, 1995. str. 42–43.

Državni arhiv Varaždin (DAV)

⁹ RUDOLF HORVAT: *Povijest grada Varaždina*, Varaždin, 1993. str. 136. (DAV)

¹⁰ RUDOLF HORVAT: *Povijest grada Varaždina*, Varaždin, 1993. str. 142.

¹¹ MIRA ILIJANIĆ – SLAVKO KAPUSTIĆ: *Prilog istraživanju stanovništva i urbanog razvoja Varaždina*. Varaždinski zbornik 1181.-1981., Varaždin, 1993. str. 186.

¹² HRVOJE MATKOVIĆ: *Postanak Vojne krajne i doseljenje Srba u Hrvatsku*. Povijest I., Zagreb, 1981. str. 73.

¹³ MIRA ILIJANIĆ – SLAVKO KAPUSTIĆ: *Varaždin u 17. i 18. st. GIMNAZIJA – SC – GABRIEL SANTO 1636. – 1986.*, Varaždin, 1986. str. 3.

¹⁴ TRPIMIR MACAN: *Povijest Hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1992. str. 210.

¹⁵ FERDO ŠIŠIĆ: *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb, 1962. str. 290.

¹⁶ JAROSLAV ŠIDAK: *STATUTA VALACHORUM*. *Historijska čitanka za hrvatsku povijest I.*, Zagreb, 1952. str. 134.

¹⁷ RUDOLF HORVAT: *Povijest grada Varaždina*, 1993. str. 172.

¹⁸ RUDOLF HORVAT: *Povijest grada Varaždina*, 1993. str. 173.

¹⁹ JOSIP ADAMČEK: *Sukobi grada Varaždina i varaždinske vlastele u XVI i XVII.st. Varaždinski zbornik 1181.-1981.*, Varaždin, 1983. str. 239.

²⁰ JOSIP ADAMČEK: *Sukobi grada Varaždina i varaždinske vlastele u XVI.i XVII.st. Varaždinski zbornik 1181.-1981.*, Varaždin, 1983. str. 239.

²¹ JAROSLAV ŠIDAK: *Bitka s Turcima pod Siskom 1593*. *Historijska čitanka za Hrvatsku povijest I.*, Zagreb, 1952. str. 130. TRPIMIR MACAN: *Povijest hrvatskog naroda*, Zagreb, 1992. str. 255.

²² JOSIP ADAMČEK: *Sukobi grada Varaždina i varaždinske vlastele u XVI i XVII. st. Varaždinski zbornik 1181.-1981.*, Varaždin, 1983. str. 239.

²³ DRŽAVNI ARHIV VARAŽDIN, RADIKALNI ARHIV: (u daljnjem tekstu DAV i RA. Dokumentacija je preregistrirana i nalazi se pod novim (N) i starim (S) brojem.)N-144 , S-315, (sv. XXII. – XXVI), Beč, 2. kolovoza 1607. str. 66.

²⁴ DAV, RA: N-149, S-320, (sv. XXIII –XXVII), str. 69.

²⁵ DAV, RA: N-151, S-322, (sv. XXIV-XXVII), str. 70.

²⁶ DAV, RA: N-153, S-329, (sv. XXIV-XXVII), Vinica, 2. siječnja 1608. str. 71.

²⁷ DAV, RA: N-154, S-325, (sv. XXIV-XXVIII), Beč, 27. veljače 1608. str. 71.

- ²⁸ DAV, RA: N-274, S-446, (sv. XXX-XXXV).
- ²⁹ JOSIP ADAMČEK: *Sukobi grada Varaždina i varaždinske vlastele u XVI i XVII. st. Varaždinski zbornik 1181.-1981.*, Varaždin, 1983. str. 240.
- ³⁰ JOSIP ADAMČEK: *Sukobi grada Varaždina i varaždinske vlastele u XVI. i XVII. st. Varaždinski zbornik 1181.-1981.*, Varaždin, 1983. str. 241.
- ³¹ DAV, RA: N-248, S-419, 18. siječnja 1667.
- ³² DAV, RA: N-273, S-445.
- ³³ DAV, RA: N-241, S-412, (sv. XXIX-XXXIII), Varaždin, 4. travnja 1663 str. 112.
- ³⁴ DAV, RA: N-251, S-421, (sv. XXX-XXXIV), Varaždin, 1668. (Na ispravi nema datuma).
- ³⁵ MIRKO ANDROIĆ: *Grad osamstoljetne dokumentirane historije*
Varaždinske vijesti, br. 1226., god. 24./1968. str. 25.
- ³⁶ IVY LENTIĆ-KUGLI: *Obrt i trgovina u Varaždinu*
Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 3., 1977. str. 25.-26.
- ³⁷ IVY LENTIĆ-KUGLI: *Obrt i trgovina u Varaždinu*
Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 3., 1977. str. 26.
- ³⁸ IVO LENTIĆ: *Prilog istraživanju augsburških zlatara u Hrvatskoj*
Peristil, Zagreb, 1979. br. 22. str. 101.
- ³⁹ MIRA ILIJANIĆ - SLAVKO KAPUSTIĆ: *Prilog istraživanju stanovništva i urbanog razvoja Varaždina do zaključno 16. stoljeća*
Zbornik radova: *Urbanizam, graditeljstvo, kultura*, Varaždin, 1999. str. 98.
- KREŠIMIR FILIĆ : *Tekst Požunskog statuta*
Spomenica varaždinskog muzeja 1925.-1935., Varaždin, 1935. str. 60.-62.
- ⁴⁰ JOSIP ADAMČEK: *Sukobi grada Varaždina i varaždinske vlastele u XVI. i XVII. st. Varaždinski zbornik 1181.-1981.*, Varaždin, 1983. str. 239.
- ⁴¹ KREŠIMIR FILIĆ: *Gozbe i čašćenja varaždinskih mesara*
Zagorski kolendar 1964., Zagreb, 1964. str. 130.-131.
- ⁴² KREŠIMIR FILIĆ: *Gozbe i čašćenja varaždinskih mesara*,
Zagorski kolendar 1964., Zagreb, 1964. str. 130.-132.
- ⁴³ EUGEN STRAHONJA: *Nadzor nad klanjem stoke i tržni nadzor mesa u Varaždinu*,
Varaždinski zbornik 1181.-1981., Varaždin, 1983. str. 245.
- ⁴⁴ RUDOLF HORVAT: *Povijest grada Varaždina*, Varaždin, 1993. str. 141.
- ⁴⁵ DAV, RA: N-145, S-317, (sv. XXIII-XXVII)
- ⁴⁶ DAV, RA: N-147, S-318, (sv. XXIII-XXVII), str. 68.
- ⁴⁷ IVY LENTIĆ-KUGLI: *Obrt i trgovina u Varaždinu*
Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 3., 1977. str. 29.
- ⁴⁸ MIRKO ANDROIĆ: *Vinko Perger*
"Kaj", br. 10./1968. str. 63.-64.
- ⁴⁹ MIRKO ANDROIĆ: *Vinko Perger*
"Kaj", br. 10./1968. str. 64.
- ⁵⁰ MIRKO MARKOVIĆ: *Geografske i historijske odrednice Varaždina tijekom proteklih 800 godina*
Varaždinski zbornik 1181.-1981., Varaždin, 1983. str. 30.
- ⁵¹ MIRA ILIJANIĆ - SLAVKO KAPUSTIĆ: *Prilog istraživanju stanovništva i urbanog razvoja grada*
Varaždinski zbornik 1181.-1981., Varaždin, 1983. str. 176.
- ⁵² JOSIP ADAMČEK: *Sukobi grada Varaždina i varaždinske vlastele u XVI. i XVII. stoljeću*
Varaždinski zbornik 1181.-1981., Varaždin, 1983. str. 239.
- ⁵³ DAV, RA: N-177, S-348, (sv. XXV-XXIX), Zagreb, 12. srpnja 1608. str. 82-83.
- IVY LENTIĆ-KUGLI: *Obrt i trgovina u Varaždinu*
Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, br. 3., 1977. str. 32.
- ⁵⁴ MIRA ILIJANIĆ - SLAVKO KAPUSTIĆ: *Prilog istraživanju stanovništva i urbanog raz-*

- voja grada do zaključno XVI.st. *Varaždinski zbornik 1181.-1981.*, Varaždin, 1983. str. 176.-177.
- ⁵⁵ RUDOLF HORVAT: *Povijest grada Varaždina*, Varaždin, 1993. str. 204.
- ⁵⁶ *ZAPISNICI POGLAVARSTVA GRADA VARAŽDINA*, sv. V, (1622.-1635.), Varaždin, 1994. str. 17.
- ⁵⁷ *ZAPISNICI POGLAVARSTVA GRADA VARAŽDINA*, sv. V, (1622.-1635.), Varaždin 1994. str. 17-18.
- ⁵⁸ MIRKO ANDROIĆ: *Grad osamstoljetne dokumentirane historije*, Varaždinske vijesti, br. 1227., god. 24. /1968.
- ⁵⁹ MIRKO ANDROIĆ: *Povijest vatrogastva u Varaždinu 1220.-1955. Dobrovoljno vatrogasno društvo*, Varaždin, 1955. str. 19.
- ⁶⁰ PAŠKAL CVEKAN: *Djelovanje franjevacu u Varaždinu*, Varaždin, 1978. str. 47.
- ⁶¹ GUSTAV PIASEK: *Liječnici i javno zdravstvo, Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća*, Varaždin, 1996. str. 41.
- ⁶² URO ANTAUER: *Aktivnosti kirurga i razvoj kirurgije na području Varaždina*, *Varaždinski zbornik 1181.-1981.*, Varaždin., 1983. str. 397.
- ⁶³ GUSTAV PIASEK: *Liječnici i javno zdravstvo, Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća*, Varaždin, 1996. str. 43.
- ⁶⁴ GUSTAV PIASEK: *Kuga, Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća*. Varaždin, 1996. str. 71.
- ⁶⁵ GUSTAV PIASEK: *Kuga, Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća*. Varaždin, 1996. str. 72.
- ⁶⁶ PAŠKAL CVEKAN: *Djelovanje franjevacu u Varaždinu*, Varaždin, 1978. str. 39.
- ⁶⁷ LJUBICA RADOVIĆ: *Varaždinski župani*, *Županijski tjednik*, god. I., br. 3., od 30. X. 1993.
- ⁶⁸ GUSTAV PIASEK: *Nuzzvanja i posebni interesi starih varaždinskih liječnika*, *Acta medicorum* 1-2, Varaždin, 1987. str. 60.
- ⁶⁹ FERDO ŠIŠIĆ: *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb, 1962. str. 288.-289.
- ⁷⁰ FERDO ŠIŠIĆ: *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb, 1962. str. 288.-289.
- ⁷¹ MIRA ILIJANIĆ: *Prilog istraživanju kulturne povijesti Varaždina, Urbanizam, graditeljstvo, kultura*, Zbornik radova, Varaždin, 1999. str. 15.
- ⁷² FRANJO ŠANJEK : *Posttridentaska ili katolička obnova u Hrvatskoj*, FRANJO ŠANJEK – FRANKO MIROŠEVIĆ: *Hrvatska i svijet od V.-XVIII. stoljeća*, Zagreb, 1994. str. 263.
- ⁷³ MIROSLAV VANINO: *Isusovci i hrvatski narod*, II dio., Zagreb, 1987. str. 325.
- ⁷⁴ *ZAPISNICI POGLAVARSTVA GRADA VARAŽDINA*, sv. VI, (1636.-1659.), Varaždin, 1995. str. 49.
- ⁷⁵ *ZAPISNICI POGLAVARSTVA GRADA VARAŽDINA*, sv. VI, (1636.-1659.), Varaždin, 1995. str. 31.
- ⁷⁶ BONO ŠAGI: *Kapucinska knjižnica u Varaždinu*, Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin (br.8.-9.), Varaždin, 1996. str. 104.
- ⁷⁷ RUDOLF HORVAT: *Povijest grada Varaždina*, Varaždin, 1993. str. 209.
- ⁷⁸ PAŠKAL CVEKAN: *Djelovanje franjevacu u Varaždinu*, Varaždin, 1978. str. 34.
- ⁷⁹ MIRKO MARKOVIĆ: *Geografske i historijske odrednice Varaždina tijekom proteklih 800 godina*, *Varaždinski zbornik 1181.-1981.*, Varaždin, 1983. str. 34.
- ⁸⁰ PAŠKAL CVEKAN: *Djelovanje franjevacu u Varaždinu*, Varaždin, 1978. str. 52.
- ⁸¹ MIRKO MARKOVIĆ: *Geografske i historijske odrednice Varaždina tijekom proteklih 800 godina*, *Varaždinski zbornik 1181.-1981.*, Varaždin, 1983. str. 34.
- ⁸² FRANJO ŠANJEK : *Redovništvo u Hrvatskoj*. F. ŠANJEK- F.MIROŠEVIĆ: *Hrvatska i svijet od V.-XVIII. stoljeća*, Zagreb, 1994. str. 134.
- NEVEN BUDAK: *Gradovi Županije varaždinske u srednjem vijeku*, Varaždin, 1994. str. 133.
- ⁸³ MIRA ILIJANIĆ: *Prilog istraživanju kulturne povijesti Varaždina, Urbanizam, graditeljstvo, kultura*, Zbornik radova, Varaždin, 1999. str. 14.

⁸⁴ AN ELA HORVAT: *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*. AN ELA HORVAT, RADMI-
MILA MATEJČIĆ, KRUNO PRIJATELJ: *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982. str. 5.

⁸⁵ MIRKO ANDROIĆ: *Grad osamstoljetne dokumentirane historije*, Varaždinske vijesti, br.
1630., 1968.

⁸⁶ AN ELA HORVAT: *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*. AN ELA HORVAT, RADMI-
LA MATEJČIĆ, KRUNO PRIJATELJ: *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982. str. 4. PAŠKAL
CVEKAN: *Djelovanje franjevacu u Varaždinu*, Varaždin, 1978. str. 26.-27.

⁸⁷ MIRA ILIJANIĆ: *Prilog istraživanju kulturne povijesti Varaždina, Prilozi povijesti
Varaždina*, Varaždin, 1967. str. 11.

⁸⁸ TRPIMIR MACAN: *Povijest hrvatskog naroda*, Zagreb, 1992. str. 244.

⁸⁹ ZVONIMIR BARTOLIĆ: *Juraj Habdelić, GIMNAZIJA – S C - GABRIEL SANTO
(1636.-1986.)*, Varaždin, 1986. str. 285.

⁹⁰ PAVAO KURTEK: *Stjepan Glavač (Zaslužne i značajne ličnosti varaždinske gimnazije 1636.-
1986.)*, GIMNAZIJA - S.C. - GABRIEL SANTO (1636.-1986.), Varaždin, 1986. str. 284.

⁹¹ VLADIMIR HORVAT: *Životopis Varaždinca, isusovca Stjepana Glavača, filozofa-slikara
prvog kartografa Hrvatske*. Radovi zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin (br. 10.-11.),
Varaždin, 1998. str. 336.-339.

⁹² NEVEN BUDAK: *Gradovi Županije varaždinske u srednjem vijeku*, Varaždin, 1994. str.
133.

⁹³ HRVOJE MATKOVIĆ: *Umjetnost baroka*. HRVOJE MATKOVIĆ- BLAGOTA DRAŠ-
KOVIĆ: *Povijest 2*, Zagreb, 1991. str. 273.

LITERATURA I IZVORI:

Varaždinski zbornik 1181.-1981.

Varaždin, 1983. (Iz Zbornika radova korišteni tekstovi: Josipa Adamčeka, Zlatka
Herkova, Mirka Markovića, Eugena Strahonje i Đure Antauera.)

KREŠIMIR FILIĆ: *Spomenica varaždinskoga muzeja 1925.-1935.*

Varaždin, 1935.

NEVEN BUDAK: *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*,
Varaždin, 1994.

RUDOLF HORVAT: *Povijest grada Varaždina*,
Varaždin, 1993.

Zapisnici Poglavarstva grada Varaždina, sv. IV, V, VI.

Arhivski dokumenti

(Državni arhiv, Varaždin, Radikalni arhiv)

TRPIMIR MACAN: *Povijest hrvatskoga naroda*,
Zagreb, 1992.

FERDO ŠIŠIĆ: *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*,
Zagreb, 1962.

JAROSLAV ŠIDAK: *Historijska čitanka za hrvatsku povijest I*,
Zagreb, 1952.

PAŠKAL CVEKAN: *Djelovanje franjevacu u Varaždinu*,
Varaždin, 1978.

- Zagorski kolendar,
Zagreb, 1964.
- Zagorski kolendar,
Zagreb, 1968.
- Zagorski kolendar,
Zagreb, 1969.
- Gimnazija – SC – Gabriel Santo 1636.-1986.*
Varaždin, 1986.
(Korišteni tekstovi: Mire Ilijanić, Slavka Kapustića, Zvonimira Bartolića i Pavla Kurteka).
- HRVOJE MATKOVIĆ: *Povijest I*,
Zagreb, 1992.
- Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin. Br. 8-9.
Varaždin, 1996. (Korišten tekst Bone Šagija)
- Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin. Br. 10-11.
Varaždin, 1998. (Korišten tekst Vladimira Horvata)
- Vjesti muzealaca i konzervatora Hrvatske br. 3.
Zagreb, 1977. (Korišten tekst Ivy Lentić-Kugli)
- Kaj, br. 10.
Zagreb, 1968. (Korišten tekst Mirka Androića)
- GUSTAV PIASEK: *Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća.*
Varaždin, 1996.
- MIRA ILIJANIĆ: *Urbanizam, graditeljstvo kultura.* Zbornik radova.
Varaždin, 1999.
- MIROSLAV VANINO: *Isusovci i hrvatski narod, 2. dio.*
Zagreb, 1987.
- AN ELA HORVAT, RADMILA MATEJČIĆ, KRUNO PRIJATELJ: *Barok u
Hrvatskoj*
Zagreb, 1982.

Primljeno: 2000-3-13